

**ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ
ТА ФУНКЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

**THE CONCEPT OF A CIVIL PROCEDURAL DOCUMENT, ITS MEANING AND FUNCTIONS
IN CIVIL JURISDICTION**

**Юзько Т.М., доктор філософії,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін**

*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Слугоцька В.М., старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін

*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Статтю присвячено дослідженню поняття цивільно-процесуального документу в системі актів процесуального діловодства, який виступає необхідним правовим засобом у забезпеченні дієвості цивільного судочинства. Відповідно автори наголошують, що процесуальні документи є основою захисту прав, свобод та інтересів осіб, а значить дане питання потребує ретельного вивчення майбутніми юристами. Висвітлено окремі аспекти поняття процесуальної форми та наголошено, що процесуальний документ незмінно є найважливішим елементом процесуальної форми. Досліджено єдність та співвідношення понять процесуальна форма та цивільний процесуальний документ. Окремо встановлено, що якісне складання процесуальних документів є однією з складових досягнення завдань цивільного судочинства, а загалом – здійснення правосуддя. Авторами визначено, що однією з вимог процесуальної форми є правило про те, щоб процесуальні дії і прийняті процесуальні рішення були письмово закріплені в процесуальних документах. Прیدілено увагу теоретичним аспектам та характеристикам цивільного процесуального документа і надано дефініцію відповідного поняття. Проаналізовано значення процесуального документа та акцентовано увагу та основних чинниках функціонального призначення процесуального документа. Встановлено, що всебічне пізнання цивільних процесуальних документів передбачає встановлення їх правового значення, а тому правове значення процесуальних актів найбільш яскраво проявляється в їх функціях. Визначені основні функції цивільного процесуального документу та здійснено їх відповідну характеристику. Було зроблено висновок, процесуальні документи – необхідна умова правосуддя, влучності та безпомилковості застосування процесуального примусу або інших заходів юридичної відповідальності. Вони виступають складовою частиною процесуальної форми як одного із гарантів правосуддя.

Ключові слова: цивільний процесуальний документ, процесуальна форма, цивільне судочинство, функції цивільного процесуального документа.

The article is devoted to the study of the concept of a civil procedural document in the system of acts of procedural record keeping, which acts as a necessary legal means to ensure the effectiveness of civil proceedings. Accordingly, the authors emphasize that procedural documents are the basis of protection of the rights, freedoms and interests of individuals, which means that this issue requires careful study by future lawyers. Certain aspects of the concept of procedural form are highlighted and it is emphasized that the procedural document is invariably the most important element of the procedural form. The unity and correlation of the concepts of procedural form and civil procedural document have been studied. Separately, it was defined that high-quality drafting of procedural documents is one of the components of achieving the tasks of civil justice, and in general, the administration of justice. The authors determined that one of the requirements of the procedural form is the rule that procedural actions and adopted procedural decisions should be recorded in writing in procedural documents. Attention is paid to the theoretical aspects and characteristics of the civil procedural document and a definition of the corresponding concept is given. The meaning of the procedural document was analyzed and attention was focused on the main factors of the functional purpose of the procedural document. It has been defined that comprehensive knowledge of civil procedural documents involves designating their legal meaning, and therefore the legal meaning of procedural acts is most clearly manifested in their functions. The main functions of the civil procedural document were defined and their corresponding characteristics were carried out. It has been concluded that procedural documents are a necessary condition for justice, accuracy and error-free application of procedural coercion or other measures of legal responsibility. They act as an integral part of the procedural form as one of the guarantors of justice.

Key words: civil procedural document, procedural form, civil proceedings, functions of civil procedural document.

Актуальність проблеми дослідження. Під час цивільного провадження ЦПК України передбачає складання значної кількості процесуальних документів. Основні з них – позовна заява, відзив на позов, різноманітні клопотання, заяви, зауваження, скарги, виклики, зобов'язання, повідомлення, доручення, ухвали, рішення та ін. Більшість з вказаних документів складається під час проведення судового засідання.

Докази у цивільному судочинстві з'являються тільки за умови, якщо вони отримані з належного джерела, в установленому порядку й відповідним чином оформлені. Процесуальна форма обумовлює письмовий характер цивільного судочинства, а тому, документування всієї процесуальної діяльності є однією з умов успішного здійснення правосуддя. Правильно оформлені процесуальні документи і процесуальна форма в цілому забезпечують встановлення істини у провадженні, сприяють зміцненню режиму законності, захисту прав і свобод громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вибір теми дослідження обумовлено тим, що особливість правового

регулювання цивільних процесуальних відносин полягає у правовій регламентації кожної окремої процесуальної дії суду, який здійснює правосуддя, кожної процесуальної дії учасника цивільного процесу (позивача, відповідача, свідків тощо). Проте в юридичній науці єдиного підходу до визначення поняття цивільний процесуальний документ на сьогодні не існує. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що окремими питаннями дослідження поняття процесуальних документів, їх особливостей, змістом, структурою займалися вчені: Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило, В. О. Кучер, В. М. Парасюк, О. М. Перунова, Ю. С. Павлова, П. М. Павлик, Ж. В. Удовенко, Т. М. Кілічава та ін. Їхні праці стали науково-теоретичним підґрунтям цієї статті.

Метою статті є характеристика правової природи поняття процесуального документа у цивільному судочинстві, його значення та функції.

Виклад основного матеріалу. Прагнення України бути співучасником Європейського співтовариства можливе за умови чіткого дотримання захисту прав та сво-

бод громадян і юридичних осіб. Одне з основних місць в цьому займає освіченість при проектуванні та оформленні процесуальних документів, що має на меті реалізувати захист прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у визначених законом випадках.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права та свободи людини захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; у статті 124 Конституції України закріплено, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [1]. Згідно зі ст. 2 ЦПК України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2].

Саме тому необхідним правовим засобом у забезпеченні дієвості цивільного судочинства є, удосконалення змісту і форми цивільних процесуальних документів із цивільних справ. Можна стверджувати, що процесуальні документи є основою захисту прав, свобод та інтересів осіб, а значить потребує ретельного вивчення майбутніми юристами.

Правосуддя – це здійснювана процесуальна діяльність суду з розгляду і вирішення юридичних справ, ухвалення законних і обґрунтованих та справедливих рішень у встановленій державою процесуальній формі [3, с. 18]. О. М. Перунова зазначає, що судова діяльність під час розгляду цивільної справи базується перш за все на понятті процесуальної форми і змісту цивільного процесу. Ці категорії являють певну єдність співвідношення, але відрізняються одна від одної. Так, процесуальна форма регламентує згідно з цивільним законодавством порядок викладення та ведення судового процесу і вказує на процесуальні акти-документи, які можуть бути використані судом та учасниками судового процесу, а зміст процесуальної форми – це ті фактичні дані, юридичні докази, які використовуються під час збору, слухання та винесення судового рішення та можливого його перегляду вищими інстанціями судової системи [4, с. 56].

Підготовка та складання цивільно-процесуальних документів має важливе значення у діяльності юриста. Ми погоджуємося із думкою, що кожний юридичний акт-документ, зокрема й процесуальний, характеризується певною послідовністю викладення матеріалу, що виявляється в його обов'язковому структуруванні з дотриманням вимог до самого документа та вимог чинного законодавства [5, с. 9].

Значення процесуального документа виявляється у функціональному призначенні, за яким цивільні процесуальні документи різняться між собою. ЦПК України містить низку вимог до процесуальних документів, недотримання яких може привести до втрати доказового значення інформації, що в них міститься. Це означає, що якісне складання процесуальних документів є однією з складових досягнення завдань цивільного судочинства, а загалом – здійснення правосуддя.

Всі дії суб'єктів у цивільному судочинстві повинні здійснюватися у встановленому законом порядку, тобто згідно з процесуальною формою. Таким чином, цивільно-процесуальна форма – це визначений законом порядок цивільного судочинства загалом, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень. Цей порядок – єдиний для всіх видів цивільного судочинства. Однією з вимог процесуальної форми є правило про те, щоб процесуальні дії і прийняті процесуальні рішення були письмово закріплені в процесуальних документах судового розгляду справи.

Цивільний процесуальний закон встановлює таку форму цих документів, яка дає можливість повно відобразити в них хід і результати проведених процесуальних дій, прийняте рішення з тим, щоб надалі використати одержані дані під час судового розгляду справи, перевірки законності та обґрунтованості проведених дій і прийнятих рішень [6].

Природа будь-якого процесуального документа пов'язана насамперед із матеріальним та процесуальним правом. Якщо говорити про матеріальне право загалом, то можна сказати, що воно впливає на змістову частину процесуальних актів-документів. Так, у позовних заявах, – а це майже 80% цивільних справ, які сьогодні розглядаються судами України, в обов'язковому порядку слід визначити той закон (норму матеріального права), який регулює ці правовідносини [7]. Процесуальне ж право висуває вимоги до форми процесуальних документів. Процесуальна форма – це визначена законом процедура судочинства, послідовність та порядок діяльності учасників процесу, виконання яких дає підставу вважати законними процесуальні дії суду, сторін, третіх осіб щодо оформлення позовних заяв, ухвалення судових рішень та ухвал. Тому, наприклад, ст. 175 ЦПК України [2] закріплює законодавчо ті реквізити, які в обов'язковому порядку повинні бути зазначені як у позовних заявах. Порушення цих вимог закону тягне за собою негативні процесуальні наслідки, залишення позовної заяви без руху.

Таким чином, процесуальна форма визначає детально урегульований правом, обов'язковий, стабільний та захищений державою правовий режим провадження у цивільних справах, який покликаний забезпечувати істину, свободу і справедливість. У свою ж чергу, процесуальний документ незмінно є найважливішим елементом процесуальної форми, яка покликана, по-перше, доводити до відома учасників процесу юридично значущі факти, закріплювати та засвідчувати отримані фактичні дані – докази – і цим сприяти встановленню об'єктивної істини, завдяки чому в самій процесуальній формі законодавчо втілюється вироблений людством досвід пізнання; по-друге, бути засобом реалізації учасниками процесу своїх прав та обов'язків; по-третє, бути гарантією забезпечення законності.

Враховуючи вище викладене, пропонуємо наступне визначення цивільного процесуального документа – це передбачені ЦПК документи, які складаються особами, що звертаються до суду та судом у зв'язку із проведеним процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень, і який регулює вимоги до складу реквізитів, послідовності їх викладення і розташування у документі, вимоги до змісту його тексту, а також наслідки недодержання даного порядку.

Цивільний процесуальний документ відіграє суттєву роль у здійсненні цивільного судочинства, виступає засобом реалізації учасниками судового розгляду справи своїх повноважень, прав та законних інтересів, є однією з гарантій їх охорони та захисту. Тому вважаємо, що значення цивільних процесуальних документів зумовлене такими чинниками:

- вони є джерелами доказів у цивільному судочинстві, і тільки в них можуть міститися докази;
- вони є засобами охорони прав і свобод всіх учасників цивільного судочинства;
- цивільні процесуальні документи свідчать про належне виконання вимог закону (наприклад, щодо роз'яснення учасникам цивільного судочинства їхніх прав, обов'язків і забезпечення можливості здійснення цих прав і виконання обов'язків);
- копії основних цивільних процесуальних документів вручаються учасникам цивільного судочинства з метою забезпечення їхніх прав, зокрема права на оскарження відповідних процесуальних рішень.

Усі процесуальні документи відносяться до певної стадії цивільного судочинства. Стадія – сукупність процесуальних дій, об'єднаних найближчою процесуальною метою і характеризується, крім того, власним змістом, колом суб'єктів, особливостями процесуального оформлення [8, с. 12]. Призначення кожного процесуального документа для кожної стадії цивільного процесу різноманітне, тому різноманітні й вимоги, які висуваються до них, а, отже, і значення (результат діяльності) цих процесуальних документів є різноманітним. Ряд науковців зазначають, що значення певного процесуального акта-документа розкривається у кожній стадії цивільного процесу, воно характеризується своїм специфічним змістом, колом суб'єктів процесуальної діяльності, особливим процесуальним оформленням, яке є закріплене у законодавстві відповідно до свого історичного розвитку і мети, відображається у процесуальній формі та змісті кожного з процесуальних актів-документів. І оскільки різноманітне функціональне призначення процесуальних актів-документів для кожної стадії цивільного процесу, то й різноманітний результат при використанні будь-якого процесуального акта-документа [4, с. 13].

Всебічне пізнання цивільних процесуальних документів передбачає встановлення їх правового значення. Правове значення процесуальних актів найбільш яскраво проявляється в їх функціях.

Інформаційна функція – процесуальний документ містить відомості про осіб чи предмети, певні факти, події, явища, процеси або взаємовідносини, які мають правове значення [4, с. 14]. Дану функцію ми можемо розглядати у двох аспектах. По-перше, цивільний процесуальний документ повинен сприяти отриманню з нього необхідної інформації, що, в свою чергу, забезпечується належною фіксацією отриманої інформації у процесуальному документі. Другий аспект інформаційної функції полягає в забезпеченні судом відповідності процесуального акту тим вимогам, які свідчитимуть про його грамотність, логічність і визначеність.

Охоронна функція процесуальних документів може розглядатися у вузькому і широкому значенні. Вузьке розуміння охоронної функції процесуальних документів цивільного судочинства полягає в охороні правових норм, які можуть бути порушені при відкритті судового провадження, підготовчого провадження чи судового розгляду справи. Широке розуміння охоронної функції процесуальних документів безпосередньо пов'язане з принципом публічності цивільного процесу і полягає в охороні прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб від правопорушень.

Попереджувальна функція процесуальних документів у цивільному судочинстві виражається в їх превентивному впливі як на учасників цивільних процесуальних правовідносин, так і на інших громадян з метою попередження

порушення права особи, утвердження принципу законності у всіх сферах суспільного життя.

Виховна функція безпосередньо пов'язана з попереджувальною функцією кримінальних процесуальних документів. Виховне значення процесуальних документів, які складаються безпосередньо судом, полягає у певному правовому впливі на громадян та посадових осіб, з метою забезпечення їх правомірної поведінки. В цьому відношенні вони є засобами правової пропаганди, формування високого рівня правової свідомості та правової культури населення.

Правовстановлююча функція процесуальних документів характеризується тим, що в результаті винесення або складання конкретного процесуального акту з'являється конкретний суб'єкт цивільного процесу, наділений визначеним цивільним процесуальним законом колом прав та обов'язків.

Контролююча функція цивільних процесуальних документів полягає в наданні особам, що беруть участь у справі, і різним інстанціям права аналізувати й оцінювати правомірність процесуальної діяльності (як своєї, так і інших учасників), судових рішень, коригуючи виявлені помилки відповідними процесуальними засобами (заява відводу, оскарження рішення й ухвали суду). Взаємодія контролю й самоконтролю в цілому забезпечує правомірність цивільної процесуальної форми.

Інші функції процесуального документа як акта застосування норм права визначаються відповідною стадією конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного, господарського процесу [9].

Висновки. Процесуальні документи – необхідна умова правосуддя, влучності та безпомилковості застосування процесуального примусу або інших заходів юридичної відповідальності. Вони виступають складовою частиною процесуальної форми як одного із гарантів правосуддя. Запропоноване поняття процесуального документа дає змогу розглядати його як особливу категорію, яка спрямована на законне і обґрунтоване вирішення справи і яка невіддільно зв'язана з процесуальною формою цивільного судочинства.

Вимоги, яких необхідно дотримуватися під час оформлення та складання цивільних процесуальних документів, передбачені у ЦПК. Недотримання встановлених вимог може призвести до втрати доказової функції та юридичної сили цивільних процесуальних документів під час розгляду судової справи. Звідси ретельне та якісне складання цивільних процесуальних документів дає змогу виконати завдання цивільного судочинства. Окрім вимог, передбачених ЦПК, деякі вимоги висуває судова практика й наука цивільного процесу України. Таким чином, правильне формування кожного цивільного процесуального документа являє собою здійснення певних процесуальних дій, що будуть впливати на розгляд справи і винесення по ній законного та обґрунтованого судового рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 1618-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1618-15.
3. Цивільний процес України: підручник / за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
4. Перунова О. М. Документування у цивільному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(40), 2021. С. 56–60. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/931/1293>.
5. Цивільно-процесуальні документи у позовному провадженні (зразки оформлення): навч.-метод. посібник / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило, В. О. Кучер, В. М. Парасюк. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 212 с.
6. Павлик П. М. Процесуальна документація: навч. посіб. [для студ. вищ.навч. закл.] / П. М. Павлик, Ж. В. Удовенко, Т. М. Кілічава. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 464 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/37-Procusalna_dokument_Pavlik.pdf.
7. Процесуальні документи у цивільних справах (теорія, методика, практика): науково-практичний посібник / за заг. ред. С. Я. Фурси. К.: видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2011. С. 1088.
8. Цивільний процес: навч. посіб. / [К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін.]. Харків : Право, 2018. 362 с. URL: https://pravozdat.com.ua/image/data/Files/429/3_Civilnij%20proces_NP_vnutri.pdf.
9. Перунова О. М. Вимоги щодо форми і змісту процесуальних актів-документів цивільного судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 13. Том 2. С. 22–24. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_2/8.pdf.